

HOMBRES DE NEGOCIOS: DE ZUID-NEDERLANDSE AANWEZIGHEID IN BILBAO IN DE VROEGMODERNE TIJD

Tim De Moerloose

Inleiding

Sinds Keizer Karel V in 1516 de troon van Spanje erfde tot het begin van de Spaanse Successieoorlog in 1700 was het staatshoofd van de Zuidelijke Nederlanden tevens de Koning van Spanje. Hoewel de Spaanse vorsten sinds Filips II geen voet meer gezet hebben op Zuid-Nederlandse bodem, was er een innige band tussen beide regio's op politiek, economisch en cultureel vlak, zelfs na de overgang van de Nederlanden naar de Oostenrijkse Habsburgers. In mijn masterproef onderzocht ik een heel specifiek aspect van die Spaans-Nederlandse relaties: de migratie van Zuid-Nederlandse koophandelaars naar Bilbao en hun reilen en zeilen in die Spaanse havenstad. Bilbao, de grootste stad aan de Baskische kust in het Noorden van Spanje, was een belangrijke handelsplaats voor de trafiek in wol en textiel tussen het Spaanse binnenland en het Noordzeegebied.

Vragen die daarbij gesteld werden zijn onder andere: hoe oefenden de Zuid-Nederlanders er hun koopmansberoep uit? Hoe vertaalde hun eventuele rijkdom zich maatschappelijk gezien, bv. in het verwerven van adellijke titels? En met welke moeilijkheden kampten ze in het uitbouwen van hun (familie-) firma's in een vreemde stad? Ondanks de vrij specifieke context kunnen ook algemenere conclusies getrokken worden uit een studie van de Zuid-Nederlanders in Bilbao. Zo speelde de Noord-Spaanse regio een belangrijke rol in de handelsoorlog tussen Spanje en de Nederlandse Republiek, een belangrijk onderdeel van de Tachtigjarige Oorlog waarin Spanje uiteindelijk het onderspit delfde. Een ander aspect dat de stad overstijgt is de strategie die de Zuid-Nederlanders ontwikkelden om in Spanje sociale promotie te verkrijgen. Enkelen konden dermate lucratief handel drijven dat ze met hun vergaarde fortuin tot het lokale bestuur toetraden of grote hoeveelheden geld leenden aan de schatkist in Madrid. Met voldoende geld was in Spanje bovendien zowat alles te koop: van een adellijke titel tot een post als Inquisiteur of bestuurder in een provincie. Nochtans lag de weg naar de top zeker in een Baskische provincie zoals Biskaje en haar hoofdstad Bilbao bezaaid met vooroordelen, belangenbescherming en juridische obstakels die de autochtone beau monde opwierp tegen buitenlanders. Het relaas van die Zuid-Nederlandse families die deze obstakels toch konden overwinnen is vaak erg interessant.

Om enigszins binnen de limieten van een tijdschriftartikel te blijven, zal ik me beperken tot het bespreken van drie interessante archiefstukken en de lotgevallen van één Gentse familie in Bilbao die goed illustreren wat voor informatie een Spaans archief kan opleveren over Zuid-Nederlanders. Eerder dan te algemene beschouwingen hoop ik een indruk te kunnen geven van het dagdagelijkse leven van Zuid-Nederlandse koopmannen in Bilbao. Voor een algemenere aanpak die ook meer een bespreking van en een vergelijking met de bestaande literatuur inhoudt, verwijs ik de lezer naar mijn masterproef en andere auteurs. De tekst zelf bevat omwille van de leesbaarheid ook niet de originele voetnoten, waarvoor ik de lezer andermaal naar mijn masterproef verwijs, alsook naar de korte bibliografie onderaan dit artikel.

1. Piraterij in de golf van Biskaje

Eén van de eerste documenten waarin melding wordt gemaakt van Zuid-Nederlanders in Bilbao geeft een indruk van de woelige situatie op zee tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Op 3 januari 1591 verlenen een aantal Zuid-Nederlanders in Bilbao een volmacht aan Juan Beraguer (wellicht "Verhagen", veel namen werden gehispaniseerd door de griffiers of klerken), een Antwerpenaar residerend in Spanje, om aan het Spaanse Hof een oplossing te gaan vragen voor een gekaapt schip met handelswaar dat voor hen bestemd was. Enige tijd daarvoor was namelijk het volgende gebeurd: drie schepen uit Duitsland waren onderweg naar Bilbao met hun handelswaar toen één van hen op een achttal kilometer voor de kust van Biskaje was gekaapt en meegevoerd door de zabras (kleine Baskische schepen) van Fuenterrabía, een havenstadje op een vijftigtal kilometer van Bilbao. De twee anderen bevonden zich ondertussen geblokkeerd langs de Franse kust.

Hoe kan het dat deze schepen bestemd voor Zuid-Nederlanders in Spanje zomaar aangevallen werden door Spaanse piraten? Het antwoord ligt in de oorlog met de Republiek: in een poging om de gekelderde Baskische scheepvaart levendig te houden én terzelfdertijd de handelsvloot van de Nederlandse Republiek aan te vallen had Madrid allerlei vormen van piraterij aangemoedigd. Een tactiek die nu duidelijk tot ongewenste neveneffecten leidde: de lokale Baskische piraten vielen namelijk zonder onderscheid ook Zuid-Nederlandse of Duitse schepen aan. De Zuid-Nederlandse koophandelaars verzochten de Consejos nu om een oplossing, te meer "[omdat] we onderdanen zijn van de Koning Filips onze Heer en omdat we katholieke en trouwe christenen zijn uit die landen die gehoorzaam zijn aan Zijne Majesteit" (de los paisés que estan a la hoberdencia de su magestad).

De volmacht laat toe om een inschatting te maken van wie op dat moment als handelaar in Bilbao verbleef. De gedupeerden, meestal met gehispaniseerde naam, zijn Christian Antonio, Pedro Adriaensen, Augustijn Casier, Juan Vlacq,

Juan Vandenbogaerde en Gaspar de Laete uit Antwerpen, Justo Reyphnis uit Brugge, Paulo de Hertoge uit Brussel, Daniel Aleman uit Keulen, Juan Beq uit Oudenaarde, Guillermo Vandael uit Brabant, Joos De Bock uit Gent en Alonso Deocio. Op afbeelding 1 zijn hun handtekeningen te lezen. Of de schepen uiteindelijk gerecupereerd werden is helaas niet te achterhalen.

Afbeelding 1: Handtekeningen volmacht Juan Verhagen ivm gekaapte schepen.

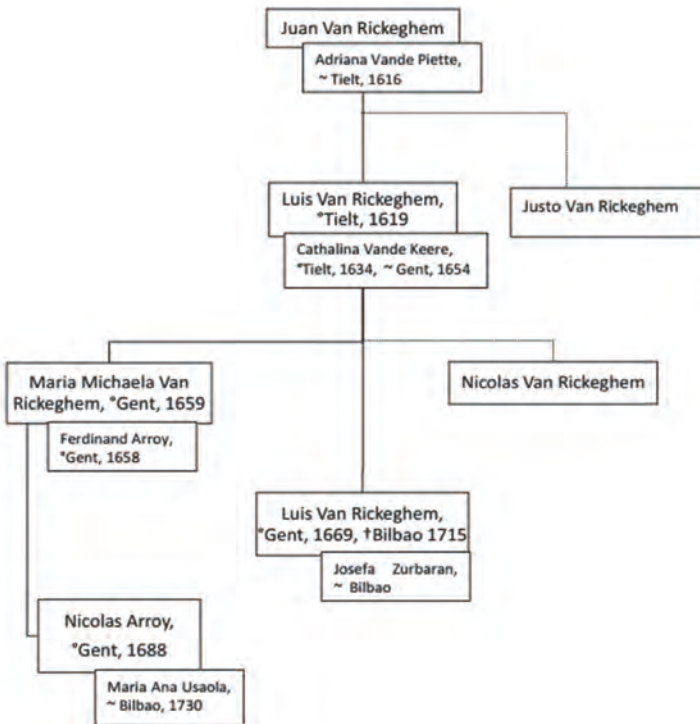
2. Een Gentenaar in Bilbao: Jacob Van Haute

Een strafproces dat van in het begin mijn aandacht trok bij het doorzoeken van de indices van het archief in Bilbao was de zaak van een zekere Jacobo “Bonahut”, een jongeman uit Gent die in het jaar 1636 verdronk in de rivier die het centrum van de stad Bilbao doorkruist. Dankzij de processen-verbaal die gemaakt werden kan zijn verhaal min of meer gereconstrueerd worden.

Op een zondag in 1636 verschijnt Antonio Lorenci de Oude (mayor en días) voor de stadsmagistraat van Bilbao in naam van zijn zoon, Antonio de Lorenci de Jonge. Antonio Lorenci de Oude woonde al meer dan twintig jaar in Bilbao en was een geëmigreerde Italiaan uit Antwerpen. Hij was een bekend figuur onder de buitenlandse koophandelaars in de stad en deed regelmatig zaken met andere Zuid-Nederlanders. Zijn zoon had hem eerder die dag op de hoogte gebracht van een tragische gebeurtenis: Jacobo Bonahut, een Zuid-Nederlandse koophandelaar die in Lorenci’s huis verbleef, was die middag dood teruggevonden langs de rivier in de stad. Jacobo was afkomstig uit Gent, en heette eigenlijk Jacques Van Haute. In 1624 had hij zijn geboortestad Gent verlaten om in Engeland koophandelaar te worden. In Londen was hij kort daarna bevriend geraakt met een Engelsman, Abraham Ruter, met wie hij regelmatig reizen maakte naar Bilbao. In februari 1636 was hij samen met diezelfde Ruter en een Ier per schip aangekomen in Bilbao en gaan inwonen bij Antonio Lorenci de Jonge.

Die zondag op 24 juni 1636 was Jacques Van Haute gaan zwemmen met twee kennissen, jonge Engelsen uit Bilbao. Ze ontkleedden zich en de laatste die het water indook was Jacques. Al snel weerklinken hulpkreten en raken de Engelsen hem kwijt. De Gentenaar verdrinkt uiteindelijk zonder dat ze hem kunnen bereiken. De stadsmagistraat, die dit verhaal had laten noteren, begaf zich vervolgens samen met de chirurgijn van de stad naar de plek des onheils waar het lijk bovengehaald werd. Hij stelde geen verwondingen vast, behalve een paar kleine beten van vissen of krabben “die de dood niet kunnen veroorzaken en volgens de dokter na zijn dood werden toegebracht”. Het verdict was dat Jacques Van Haute getroffen was door een plotse spierkramp of zenuwtrek, “wat vaak voorkomt bij zwemmers”, waarmee de zaak op strafrechtelijk vlak afgehandeld was.

De financiële afwikkeling van het overlijden zorgde echter voor meer rompslomp. Allerlei schuldeisers – Spanjaarden, Engelsen en Ieren – daagden op aan wie Jacques nog een vergoeding moest betalen. Ook Antonio Lorenci had nog tegoeden uit de nalatenschap van Jacques: in een memoriaal gaf hij de begrafenis kosten aan die hij zelf had opgehoest na het plotse overlijden van zijn tijdelijke huisgenoot. Hetgeen nog overbleef van Jacques' goederen kwam tenslotte bij gebrek aan erfgenamen toe aan een religieuze orde, die in 1637 de goederen nogal bruusk opeiste.

Afbeelding 2: Stamboom Van Rickeghem-Arroy.

Waar diezelfde orde niet op had gerekend was dat in 1645, maar liefst acht jaar na datum, de broer van Jacques vanuit Gent afreisde naar Bilbao om in naam van zijn moeder de goederen terug te eisen (*aviendo yo venido desde la ciudad de Gante a cobrar la herencia [...] de mi hermano*). Eens aangekomen schrijft Adriaan Van haute, de broer van Jacques, in een verzoekschrift dat het tot dan toe voor hem onmogelijk was geweest naar Bilbao te reizen of brieven te sturen door de Frans-Spaanse oorlogen. De brief in het latijn (zie afbeelding 3) van het Gentse schepencollege die hij mee had gebracht als extra slag om de arm dateerde inderdaad van mei 1637. Na een half jaar procederen verliet ook Adriaan Van Haute uiteindelijk de stad: met of zonder erfenis op zak, weten we ook hier helaas niet.

3. Tussen Antwerpen, Kortrijk en Bilbao: de familie Van Heule

Een bijzondere bron om meer te weten te komen over de Zuid-Nederlanders in Bilbao zijn de *avecindamientos*, verslagen van een procedure waarmee iemand in Bilbao het burgerschap kon verwerven (de *vecindad*, van het Spaanse *vecino*, burger). Iemand die zich ten volle wilde integreren in de lokale gemeenschap en dezelfde rechten wou krijgen als een lokale inwoner moest die procedure doorlopen. De voorwaarden om *vecino* te worden in de meeste Spaanse steden waren niet zo bijzonder: vaak volstond een verblijf van tien jaar om automatisch *vecino* te worden. In het vroegmoderne Biskaje bestond echter een specifiek concept van burgerschap: de *limpieza de sangre* (letterlijk: zuiver bloed). In Spanje was het belangrijk om geen Joodse, Moorse of ketterse voorouders te bezitten als men een zeker aanzien wilde genieten in de samenleving: wie van adel was bezat per definitie zgn. zuiver bloed.

Het bijzondere aan de *avecindamiento* in de Baskische provincies Biskaje en Guipúzcoa was dat men die *limpieza de sangre* die het adeldom kenmerkte, ook moest bewijzen om als eenvoudige burger toegelaten te worden tot de *vecindad* (burgerschap). De Basken hadden namelijk de regeling verkregen dat iedereen die in de provincies Biskaje – waar Bilbao de hoofdstad van was – of Guipúzcoa geboren was, erkend werd door de Spaanse kroon als bloedzuivere edelman. Hier verschilt de wetgeving rond burgerschap in Biskaje en Guipúzcoa sterk van andere streken in Spanje, zelfs in die mate dat ook Castilianen, Catalanen of Aragonezen op dat punt als buitenlanders werden gezien en een *avecindamiento* moesten aanvragen als ze zich wilden beroepen op bepaalde rechten die aan het burgerschap verbonden waren.

De hele procedure bespreken zou ons te ver leiden maar bestond voornamelijk uit een uitgebreid getuigenonderzoek in de geboortestad van de aanvrager van de *avecindamiento*, dat tot doel had het bewijs te leveren van de adellijke en katholieke afkomst van de aanvrager. Vandaar ook de dure kost van de procedure: tenzij er een volmacht werd gegeven moest de commis-

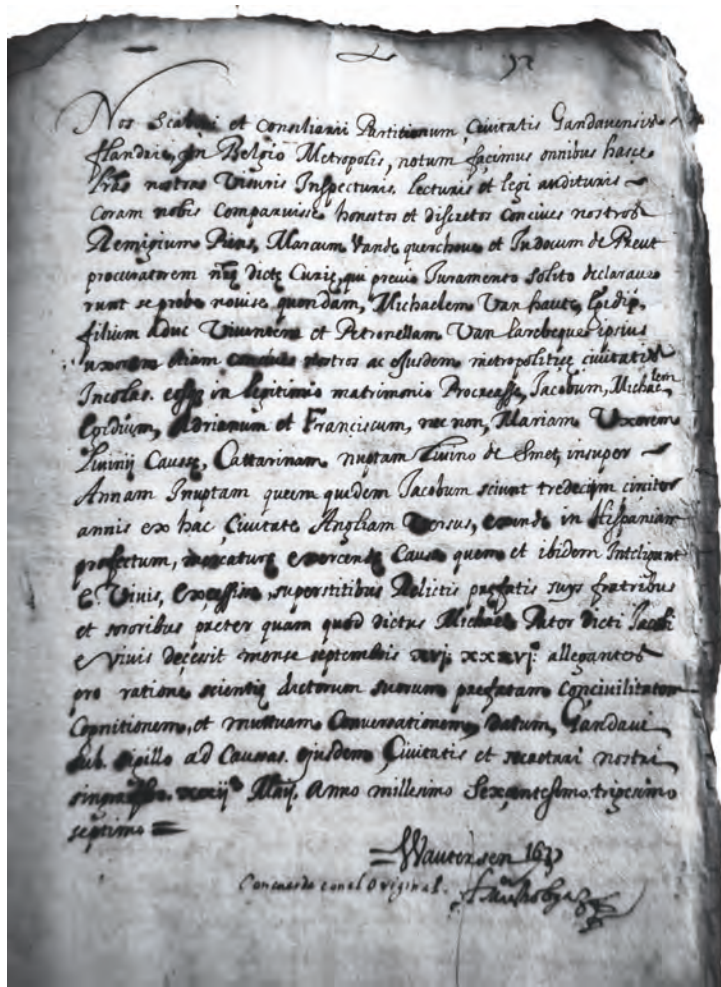
saris vanuit Bilbao afreizen naar de geboortestreek van de aanvrager om het getuigenonderzoek te voeren. Niet zelden werd zo'n aanvraag ook versierd met wapenschilden om aan te tonen dat de Zuid-Nederlander zeker tot de lokale adel gerekend kon worden. Dit laatste is voor de historicus meestal van geringe waarde; zulke aanvragen zijn net als heel wat andere adelbrieven of nuttige documenten heel vaak vervalst door degene die het kon betalen. Het getuigenonderzoek en een bijgevoegde stamboom kan echter wel interessante informatie opleveren.

De eerste gevonden aanvraag waarvan vaststaat dat het om een Zuid-Nederlandse koopman ging, is die van "Juan Van Huele" (waarschijnlijk "Jan Van Heule") in 1605. Die aanvraag bestaat uit twee delen; het getuigenonderzoek, dat gedaan is in Antwerpen, en een korter attest van de stad Kortrijk waar ook een paar getuigen ondervraagd werden. Er zijn geen uittreksels uit de doop-, trouw- of begrafenisregisters in opgenomen. Deze aanvraag is de kortste van alle gevonden procedures: in de loop der jaren werden de vereisten in verband met het getuigenonderzoek steeds strenger en de procedure gemiddeld dus ook langer, tot wel honderd of meer handgeschreven folio's per aanvraag.

Jan Van Heule, koopman in Bilbao, had zijn broer Orlando (waarschijnlijk Roeland in het Nederlands), in 1604 een volmacht geschonken om in zijn naam de nodige documenten te verkrijgen bij de Antwerpse instellingen. Orlando biedt zich aan bij de stad Antwerpen met een vragenlijst van de stad Bilbao dd. 18 juli 1604. Bijgevoegd zijn vijf vragen over de afkomst van Juan Van Heule die door een aantal getuigen – liefst notabelen van de stad – beantwoord moeten worden. Het getuigenonderzoek zal gedaan worden door "Juan de Stembor", schepen van de stad Antwerpen en "maestro Juan Boghe", secretaris. Deze Jan Boghe, alias Joannes Bochius, is een vrij bekend figuur. Hij was een reiziger, vermaard neolatijns dichter en humanist die in 1585 door Alexander Farnese tot stadssecretaris was benoemd. Na het afleggen van een eed komen de vier getuigen aan het woord, waaronder ook de secretaris zelf. Hij lijkt de familie Van Heule persoonlijk gekend te hebben. Zo getuigt hij dat hij de ouders van Juan Van heule goed gekend heeft, net als diens grootouders langs moederszijde, die overleden zijn in het huis van Juans vader in Antwerpen. De Van Heules mochten met andere woorden tot de hoogste sociale kringen van het Antwerpse stadsleven gerekend worden, waar Boghe zéker toe behoorde.

Na dit getuigenonderzoek volgt een tweede deel, een certificaat in het Nederlands dat afkomstig is van de burgemeesters en schepenen van Kortrijk. Zowel de Nederlandstalige originele versie als de vertaling in het Spaans zijn opgenomen in het dossier. In Kortrijk treden vier getuigen op: "Gilles Coelembier, oudt 64 jaren notable deser stede, Jan Ghelinck, oudt 72 jaeren, Jacob vander Haeghe ende Roelandt Coelembier, oudt t zestich jaeren alle cooplief-

den ende ons inwonende poorters die wij houden ende kennen voor mannen waerdich van trouwe ende ghelooove". Hun getuigenis wordt samengevat in één betoog, waarin ze verklaren de grootouders van Juan Van Heule langs vaderskant goed gekend te hebben. Ze vermelden ook de overgrootvader van de aanvrager te kennen. Dit doet vermoeden dat deze kant van de familie uit Kortrijk afstamt.

Afbeelding 3: Brief in het Latijn van de schepenen van Gent waarin ze bevestigen dat Adriaan Van Haute, in naam van zijn moeder, de erfenis van zijn broer kan gaan opeisen in Bilbao, Spanje.

Op het einde voegen ze er nog iets aan toe: “Joan Van Huele gheboren binnen dese voornoemde stede, in zeker huus staende op marct des voornoemde stede alsnu ghedestineert ende gheworden de schole vanden heilighe gheest daerin de arme kinderen ende weesckens onderhouden ende gheleert worden bijdt aelmosse van goede lieden.” Die school is na wat zoekwerk terug te vinden: het betreft de “Roeland” of het “Hoog Huys” op de Grote Markt van

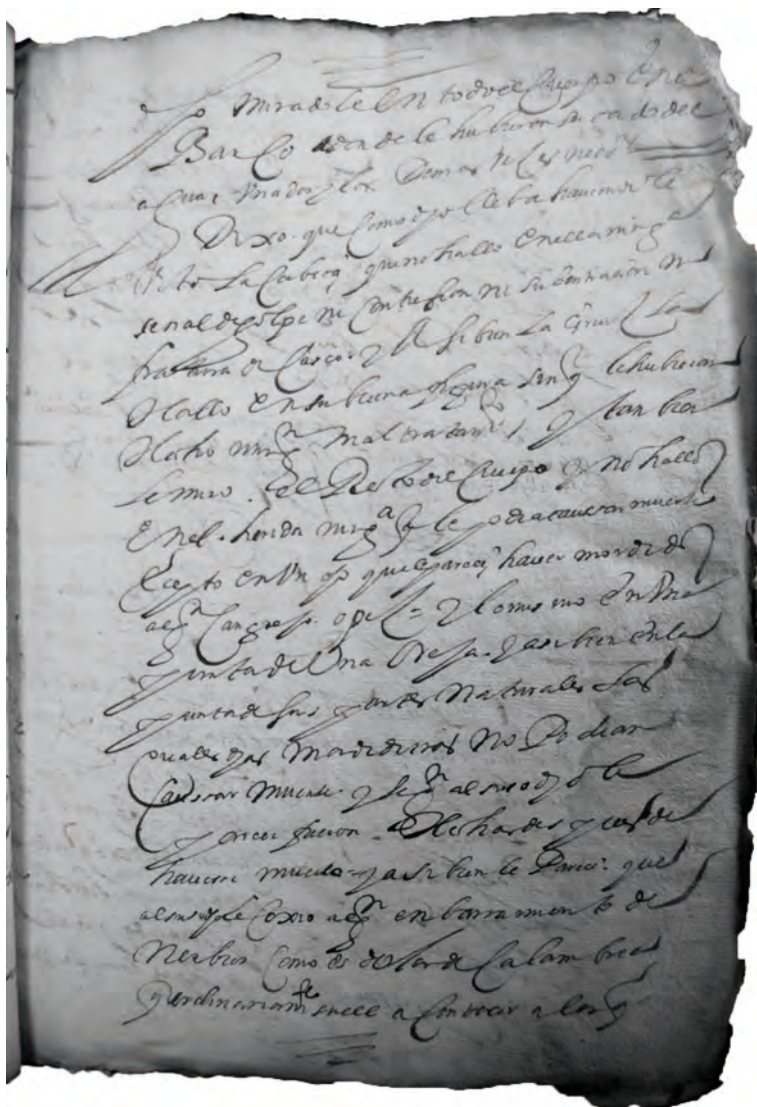
Kortrijk. In een artikel over de geschiedenis van het goed vond ik inderdaad het volgende: “in 1570 kopen de schepenen ’t huis “den grooten Roeland” op de markt, een eigendom van Jan Van Heule, om er de School van den Heilige Geest in te richten.” De familie van Heule moet dus wellicht van goede komaf geweest zijn, gezien de fraaie locatie en bekendheid van het huis. In 1605 wordt de aanvraag van Juan Van Huele goedgekeurd en wordt hij zo officieel erkend als edelman (hidalgo) en burger van Bilbao en Biskaje. De doopregisters in Bilbao geven aan dat Juan na z’n aankomst nog minstens twee keer getrouwd is en er vijf kinderen van hem geboren werden in Bilbao.

4. Een Gents-Spaanse familie: Van Ryckeghem-Arroy

Het combineren van allerlei types documentatie – procesdossiers, notariële archieven, *avecindamientos*, parochieregisters en literatuur – maakt het mogelijk, indien er voldoende materiaal is, een Zuid-Nederlandse familie enkele generaties te volgen in de archieven in Bilbao. In mijn masterproef gaat het voornamelijk om families uit Gent, Kortrijk, Antwerpen, Brugge en Doornik die meerdere generaties in Bilbao verbleven. Eén van die families is de familie Van Rickeghem-Arroy uit Gent. Drie generaties verblijven in de periode 1675-1740 in de stad Bilbao. Het eerste lid van deze Gentse familie met roots in Tielt (zie stamboom) dat in Bilbao verblijft is Justo Van Rickeghem: in 1676 voert “Justo van Rike y compañía” een proces over een pak kaneel dat hij in 1675 had verkocht voor 1296 reales. In 1677 verkoopt hij een partij korden (presillas) en gekleurde touwen (hilos de colores) in Bilbao. Deze waren geleverd met een Engels schip vanuit Oostende, maar de koopwaar was eigenlijk afkomstig uit Brugge. Er bevindt zich tevens een verklaring van het Spaans consulaat van Brugge in het dossier. In Brugge verbleven op talrijke wijze Spaanse handelaars die nauwe contacten onderhielden met Bilbao en andere steden. In 1678 krijgt Justo het aan de stok met een ambtenaar die verantwoordelijk is voor de wolhandel. Volgens deze laatste zou een Engels schip waarin Van Rickeghem samen met andere Zuid-Nederlanders wol wil versturen niet zeewaardig zijn, en zouden ze te weinig belastingen hebben betaald. Justo verblijft ten minste tot 1694 in Bilbao, wanneer hij veroordeeld werd tot het betalen van 1341 reales aan een zekere Antonio Durán in ruil voor een hoeveelheid tabak die die laatste hem verkocht had.

Op dat moment waren wellicht twee andere leden van de familie al in Bilbao aangekomen: de broers Nicolás en Luis Van Rickeghem, wiens precieze band met Justo onduidelijk is maar bijna zeker familie zijn. Luis duikt voor het eerst op in een proces in 1695, wanneer hij samen met Nicolás Van Duffel, een andere bekende Zuid-Nederlander, een proces begint tegen een Noord-Nederlandse kapitein. Bij een reis van Middelburg naar Bilbao waren de goederen die Van Rickeghem en anderen wilden ontvangen beschadigd geraakt. Nicolás Van Rickeghem is in 1687 dan weer gevolmachtigde van de consul van de Noord-Nederlandse natie van Bilbao. Zo’n “consul” was een belangrijk

figuur die de belangen van zijn landgenoten in een bepaalde Spaanse stad verdedigde. De onderlinge connecties tussen de Noord- en Zuid-Nederlanders zijn zoals wel vaker manifest aanwezig. Dit was al zo in de tijd van de smokkelhandel met de Republiek honderd jaar eerder, en zou nog lange tijd belangrijk blijven.

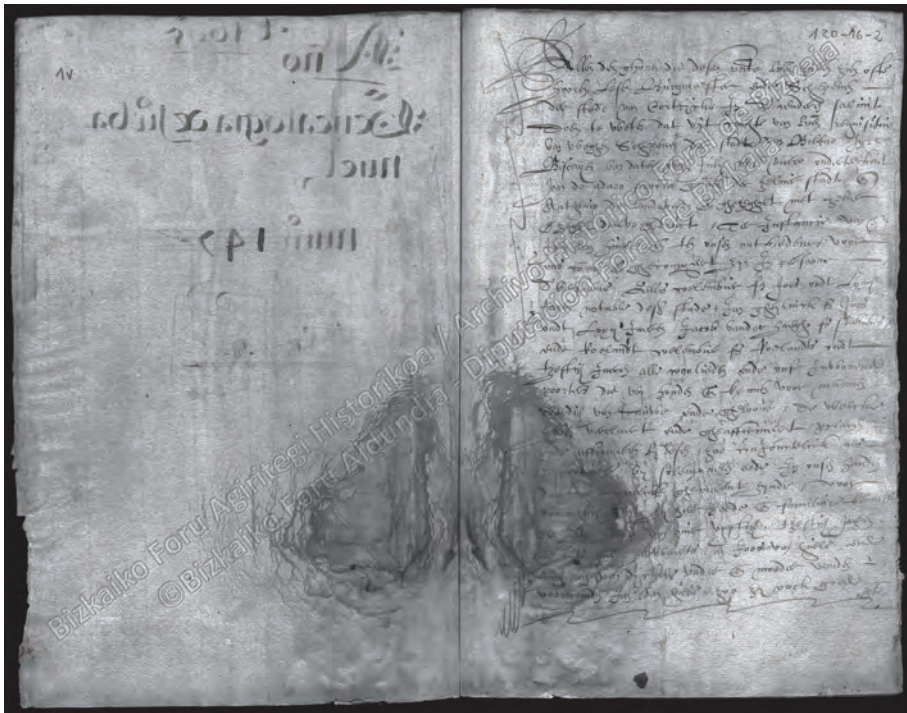

Afbeelding 4: Fragment uit de verklaring van de chirurgijn over de dood van Jacques Van Haute.

Van Nicolás Van Rickeghem valt verder niks terug te vinden in de archieven. Een procesdossier van Luis Van Rickeghem in 1714 biedt een gedeeltelijke opheldering: om een rekening te kopiëren voor een rechtszaak komt een griffier een uittreksel uit de koopmansboeken van de firma Van Rickeghem over-

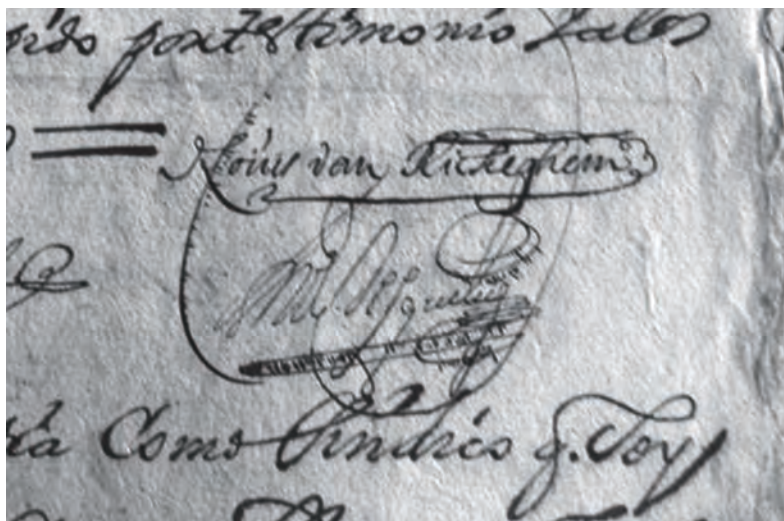
schrijven. Hij stelt vast dat het kasboek uit twee delen bestaat: een deel dat begint 1693, waarin enkel rekeningen van Nicolás staan, en een tweede deel met de gezamenlijke boekhouding van Luis en Nicolás, dat tweehonderdentwaalf pagina's telt en begint in januari 1697. Wanneer Nicolás overleden is of de stad verliet werd niet teruggevonden.

Luis Van Rickeghem, gedoopt in 1669 in de Sint-Michielskerk in Gent, was in de periode van de Successieoorlog met Frankrijk een zeer actieve handelaar in Bilbao. In 1703 start hij samen met Servasio Mortel, opnieuw een Noord-Nederlander, een proces tegen de douanecontroleur van Bilbao omdat deze een lading voor hen bestemde balen en tonnen wil openen tijdens het uitladen van twee schepen uit Frankrijk en Oostende. Normaal gezien worden deze, volgens Van Rickeghem, pas geopend in de magazijnen van de koopmannen en niet op de kaai waar het schip aangemeerd ligt. Mortel en Van Rickeghem beweren dat ze grote verliezen zullen lijden door regenschade en diefstal, en "dat het daarna niet makkelijk is om de tonnen en pakken weer samen te rapen en naar onze magazijnen te voeren". Het is echter niet onrealistisch dat deze maatregel vooral de smokkel van verboden goederen moest voorkomen, die na het ontschepen makkelijk verborgen konden worden in huizen van koopmannen of hun dienstboden.

Afbeelding 5: Fragment uit het Nederlandstalige stuk van de *avecindamiento* van Juan Van Heule

In 1704 raakt Van Rickeghem in een conflict betrokken met de autochtone handelaars: deze beweren dat de vreemdelingen zoals Van Rickeghem verplicht zijn om hun koopwaar in Spaanse schepen te laden. Bovendien zou het Zuid-Nederlandse schip dat Van Rickeghem voor ogen heeft ook een pirate-rijlicentie bezitten wat volgens hen incompatibel is met zuiver mercantiele doeleinden. Van Rickeghem en Andres Hendricksen, de Oostendse kapitein van het schip waarin Van Rickeghem ijzer en wol wil versturen naar Nantes, hebben echter militaire bezwaren tegen het Spaanse schip: “het telt maar zes bemanningsleden en geen enkel vuurwapen.” Bovendien zijn ze nog steeds onderdanen van de Spaanse kroon, “en kan niemand ons verplichten om tegen onze wil onze koopwaar ergens in te laden.” Wat de pirate-rijlicentie betreft, beweert Hendricksen dat dit enkel voor vijanden van Spanje geldt en geen probleem oplevert (es para hacer ostilidades a enemigos desta corona). Hoewel het schip uiteindelijk zonder problemen vertrekt, laten Van Rickeghem en de andere Zuid-Nederlanders het daar niet bij. Ze verkrijgen van de Consejo de Flandes te Madrid in 1706 een koninklijk besluit waarin gestipuleerd wordt dat de handelsvrijheid wederzijds moet gerespecteerd worden: voor de Spanjaarden in Oostende, en voor de Zuid-Nederlanders in Spanje.

Afbeelding 6: Handtekening onder een processtuk van Louis Van Rickeghem, in Bilbao meestal bekend als “Luis” Van Rickeghem.

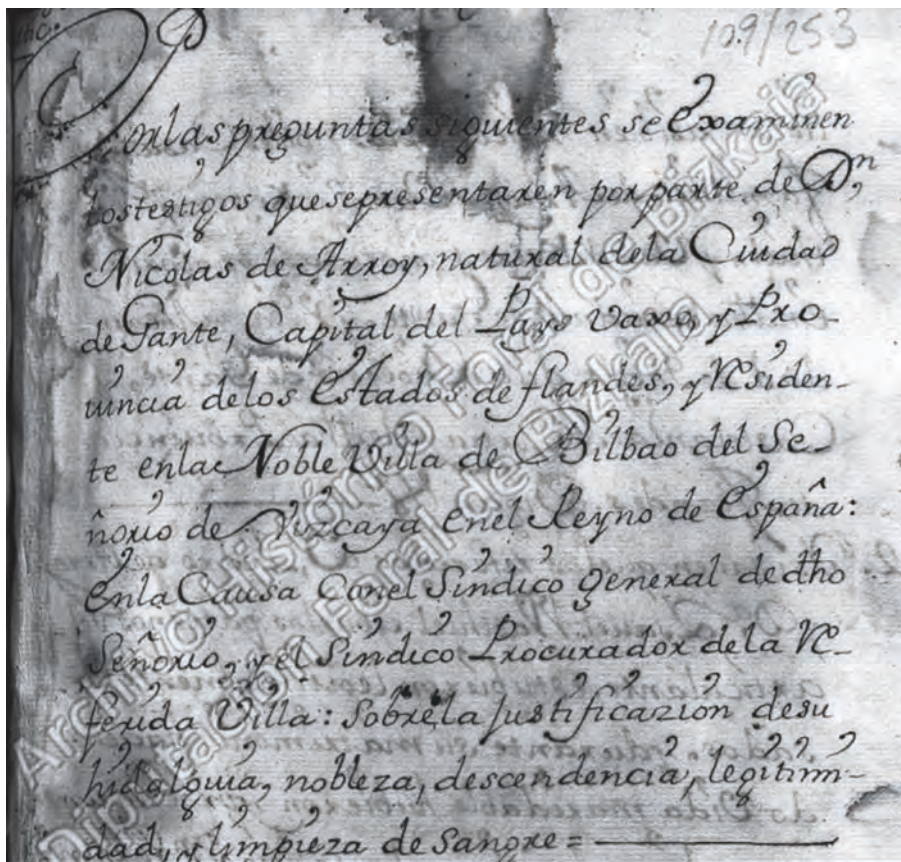
In 1712 koopt Van Rickeghem een schip met een capaciteit van honderd ton uit Fuenterrabía voor 35.000 reales. Op dat moment blijkt dus al dat hij een rijke handelaar is geworden. Het schip wil Van Rickeghem naar Londen sturen met een grote hoeveelheid wol en ijzer, naast kleinere hoeveelheden zoethout, baleinen (barba de ballena), kastanjes, sinaasappels, limoenen, olie en olijven. Hiervoor verkrijgt hij paspoorten van koning Filips V en van de koningin van Engeland. Die paspoorten blijken echter een bewuste dekmantel

te zijn om het schip naar Frankrijk te kunnen sturen: Van Rickeghem en de andere belanghebbenden leggen daarover een verduidelijkende verklaring af bij een notaris in december 1712. De paspoorten voor Londen moesten als vervalsing dienen opdat het schip “niet door vijandige Hollandse en Zeelandse kapers belaagd of gekaapt zou worden”. In 1712 woedt de Successieoorlog nog, en om het schip naar hun vrienden in Le Havre en Rouen te sturen was het aan boord hebben van Engelse paspoorten een middel om met rust gelaten te worden.

In 1713 verzekert Luis Van Rickeghem samen met andere Zuid-Nederlanders een Engels schip; zijn deel bedraagt vierhonderd escudos. Mogelijks heeft hij hier grote verliezen geleden want de verekeringspolis maakt deel uit van een procesdossier waarin de verzekeraars tezamen vijfendertigduizend escudos moeten betalen. Het schip was tijdens een zware storm te pletter geslagen voor de kust van Wales, in de buurt van Bardsey Island, terwijl het op weg was naar Bilbao. In 1714 voert hij nog een proces over witte lilas, een soort gewezen wol uit Rijsel, maar daarna houdt elk spoor op. Tijdens de successieoorlog was Van Rickeghem dus zeer actief als handelaar. In 1705 bevond zijn magazijn, waar alle handelsgoederen werden opgeslaan, zich in de Sombrerería-straat in Bilbao. Toen al was ook zijn aandeel in de wolhandel aanzienlijk: bij een inspectie in hetzelfde jaar vormt hij samen met vier anderen een groep grote wolexporteurs die de helft van de wolexport van Bilbao voor hun rekening nemen. De carrière van Luis Van Rickeghem nam dus, misschien niet toevallig, in volle Successieoorlog een hoge vlucht. Oorlogen waren een buitenkansje voor zij die zich op de smokkelhandel stortten. Hij hield zoals gezegd ook contacten met andere Nederlandse koopmannen: zo was hij een goede kennis van Pedro Beckwelt, één van de belangrijkste handelaars in Bilbao in de achttiende eeuw, van wiens kind hij in 1710 de peetvader was.

In 1713 vraagt hij een *avecindamiento* aan waardoor hij erkend zou worden als officiële *vecino* van Bilbao. Kort daarna echter, rond 1715, moet Luis gestorven moet zijn, want vanaf dan beweert een zekere Marcos de Salcedo dat hij Josepha de Zurbaran, “de weduwe Luis Van Rickeghem”, en een zekere Nicolás Arroy heeft geholpen in het runnen van hun handelshuis. Deze laatste arriveerde op het einde van 1715 vanuit de Zuidelijke Nederlanden, “op dat moment nog onervaren en niet in staat in het regelen van zijn handelszaken in dit land”. Hij gedoopt in Gent in 1688 in de Sint-Michielskerk, had er school gelopen (*estudió [...] los primeros rudimentos de latinidad*) en was tweëentwintig jaar bij zijn aankomst in de havenstad. Misschien was zijn verhuis noodzakelijk door het overlijden van Luis Van Rickeghem, zijn nonkel: de vader van Nicolás, Fernand Arroy, was getrouwd in Gent met de zus van Luis Van Rickeghem. Van 1715 tot 1723 hielp een inwoner van Bilbao, Marcos de Salcedo, hem dus bij het schrijven van zijn brieven in het Spaans. In 1725 start Nicolás Arroy in naam van Josefa de Zurbaran, weduwe van zijn nonkel, een proces tegen diezelfde Salcedo omdat hij hen weigert te betalen

voor verschillende ladingen linnen weefsels die ze hem hadden bezorgd. In de rekeningen die bij het proces werden gevoegd worden een aantal goederen opgesomd die de weduwe-Zurbaran en Arroy kochten en verkochten. Het gaat naast zilverstaven voornamelijk om allerlei types weefsels, en kaneel en cacao. Volgens een auteur was Arroy gespecialiseerd in de handel in hazelnoten, walnoten, sinaasappelen, cacao en kaneel.

Afbeelding 7: Eerste pagina uit de Avecindamiento van Nicolas Arroy.

Nicolas Arroy en de weduwe van Van Rickeghem hadden sterke connecties met Amsterdam. In 1730 startten ze een proces omdat een lading carros de oro (type zeer fijn wolweefsel) uit Amsterdam beschadigd zou zijn tijdens de zeereis. In 1740 worden drie Noord-Nederlandse schepen, allen bestemd voor Nicolás Arroy, gecontroleerd op een pestbesmetting. Ze zijn onder andere geladen met dennenhout, Noord-Nederlandse kaas en sokken. Wanneer Arroy overleden is kon niet teruggevonden worden, maar in 1760 duikt een zekere María Ana de Usaola, “weduwe van Nicolás de Arroy” op in de archieven. Ze was in 1730 getrouwd met Nicolás Arroy. In 1733 vroeg Arroy net als zijn nonkel vijftien jaar eerder de avecindamiento aan. Volgens een lijst van scheepsbelastingen (averías) zou de firma-Arroy nog tot 1775 handel

gedreven hebben in Bilbao maar het is goed mogelijk dat dit vanaf de jaren '50 enkel nog de "weduwe van Arroy" is.

Gedurende minstens vijftig jaar was deze Gents-Tieltse familie dus actief in Bilbao. Ze dreef handel met de Zuidelijke Nederlanden, met Engeland, met de Republiek en met Frankrijk. Naast de klassieke textielproducten en wol en ijzer ging het in beperkte mate ook over koloniale producten zoals tabak of cacao. Net als de voorgaande generaties Zuid-Nederlanders wist de familie Van Rickeghem-Arroy steeds weer te ontsnappen aan de vijandigheden waarmee de Noord-Nederlandse en Engelse kooplieden vaker te maken kregen, en speelden haar leden een bemiddelende en ietwat dubbelzinnige rol waarin ze nu eens als buitenlanders dan weer als vazallen van de Spaanse kroon gezien werden. Ze integreerden zich in het lokale leven en huwden ook met een Baskische vrouw. Na 1750 houden de sporen echter op.

Afbeelding 8: Uittreksel uit de boekhouding van Nicolas Arroy en de weduwe Van Rickeghem in een procesdossier.

Besluit

De gekozen voorbeelden tonen elk op hun manier de potentiële informatie die bepaalde bronnen kunnen bieden over Zuid-Nederlanders. Ook in andere steden is al gelijkaardig onderzoek gevoerd. Maar zoals hier blijkt hoeft de studie van Zuid-Nederlandse handelaars op het Iberisch Schiereiland zich dus niet per se te beperken tot Sevilla, Cadíz en Madrid, waarover reeds literatuur en onderzoek bestaat. Ook in het Noorden en bij uitstek in Bilbao waren ze aanwezig en integreerden zich in de Castiliaanse en Baskische samenleving. Wie in de lokale archieven speurt treft er namelijk tientallen Zuid-Nederlanders aan die voorheen nauwelijks besproken waren in Nederlands-talige noch Spaanstalige literatuur. Om een inschatting te kunnen maken van

de numerieke aanwezigheid en de impact van die Zuid-Nederlandse migratie in geheel Spanje is verder onderzoek nog steeds nodig. Onderzoek in Bilbao laat alvast uitschijnen dat het fenomeen nog steeds nieuwe resultaten kan opleveren. Het blijkt in ieder geval dat de Zuid-Nederlanders er allesbehalve een marginale rol vertolkten in het stadsleven.

Tot slot is het nog interessant op te merken dat de *avecindamientos* in mijn masterproef het mogelijk maakten om af en toe terug te koppelen naar de oorspronkelijke familie in de Zuidelijke Nederlanden. Op dit vlak is echter eveneens nog veel verbetering mogelijk. Het Antwerpse archief van de Insolvente Boedelkamer dat Eddy Stols gebruikte in zijn studie was een zeer rijke bron voor de studie van emigratie naar Spanje. Mogelijks zijn er echter in andere stads- of familiearchieven – in Antwerpen, Gent, Brugge, Doornik en Brussel maar ook elders – documenten die meer kunnen vertellen over de Zuid-Nederlanders die in mijn masterproef opduiken in Bilbao. Een grondige digitalisering van de inventaris of het beschikbaar stellen van online catalogi vormt een noodzakelijke voorwaarde voor zo'n onderzoek.

Bibliografie

- DE MOERLOOSE, T. "Hombres de negocios: de Zuid-Nederlandse aanwezigheid in Bilbao in de vroegmoderne tijd", Gent, Masterproef Universiteit Gent, 2016, 192p. De vier delen van dit artikel werden voornamelijk en resp. gebaseerd op p. 64-67, p. 11-12, p. 118-120 en p. 98-103. URL: http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/271/860/RUG01-002271860_2016_0001_AC.pdf.
- ARAGÓN RUANO, A. en ANGULO MORALES, A. "The Spanish Basque Country in Global Trade Networks in the Eighteenth Century". In: *International Journal of Maritime History*, 2013 (nr. 149), pp. 149-172.
- BLONDÉ, A. *Ontstaan en ontwikkeling van de functie van consul van de (Zuid-)Nederlandse handelsnaties in Spanje tijdens de 16de en 17de eeuw*. Gent, onuitgegeven masterproef, 2009, 93p.
- BRIL, L. *De handel tussen de Nederlanden en het Iberisch schiereiland (midden XVle eeuw): een kwantitatieve peiling*. Gent, onuitgegeven licentiaatverhandeling R.U.G., 1962, 176p.
- BRULEZ, W. "De diaspora der Antwerpse kooplui op het einde van de 16de eeuw". In: *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden*, 1960 (vol. 15), pp. 279-310.
- FAGEL, R. *De Hispano-Vlaamse wereld : de contacten tussen Spanjaarden en Nederlanden 1496-1555*. Nijmegen, Katholieke Universiteit Nijmegen, 1996, 573p.
- FAGEL, R. "De koopmansboeken van Juan Bautista de Olanda: een Nederlands koopman in Medina del Campo 1565-1566", in: *Archives et bibliothèques de Belgique*, 1997 (vol. 68), pp. 225-311.

- GARAY BELATEGUI, J. en LÓPEZ PÉREZ, R. E. "Los extranjeros en el Señorío de Vizcaya y en la villa de Bilbao a finales del Antiguo régimen: entre la aceptación y el rechazo". In: *Estudios Humanísticos*, 2006 (nr. 5), pp. 185-210.
- GÓMEZ-CENTURIÓN JIMÉNEZ, C. Felipe II, la empresa de Inglaterra y el comercio septentrional (1566-1609). Madrid, Editorial Naval, 1988, 406p.
- GUIARD Y LARRAURI, T. Historia del Consulado y Casa de Contratación de Bilbao y del comercio de la villa. Bilbao, Imprenta y Librería de José de Astuy, 1913-1914, 2 vol., xcv+652p. en 892p.
- KELLENBENZ, H. Unternehmerkräfte im Hamburger Portugal- und Spanienhandel 1590-1625. Hamburg, Verlag der Hamburgischen Bücherei, 1954, 424p.
- MARÍA BILBAO, L. en LANZA GARCÍA, R. "Entre Castilla y Francia: comercio y comerciantes en Bilbao a mediados del siglo XVI." In: *Journal of Iberian and Latin American Economic History*, 2009 (Vol. 27.), pp. 103-140.
- PHILIPS, C.R. "The Spanish Wool Trade 1500-1780", *The Journal of Economic History*, 1982 (vol. 42), pp. 775-795.
- PHILIPS, W.D. "Spain's northern shipping industry in the sixteenth century". In: *Journal of European economic history*, 1988 (vol. 17, nr. 2), pp. 267-301.
- PRIOTTI, J.-P. Bilbao et ses marchands au XVIe siècle. Genèse d'une croissance. Villeneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion, 2004, 459p.
- STOLS, E. De Spaanse Brabanders of de handelsbetrekkingen der Zuidelijke Nederlanden met de Iberische wereld, 1598-1648. Brussel, Paleis der Academiën, 1971, 2 vol., IL+421p. en V+265p.
- ZABALA URIARTE, A. "Los Holandeses en Bilbao. La reconstrucción de la comunidad tras el tratado de Münster". In: *Bidebarrieta*, 2006, pp. 147-184.
- ZABALA URIARTE, A. Mundo urbano y actividad mercantil: Bilbao 1700-1810. Bilbao, Bilbao Bizkaia Kutxa, 1994, 793p.